

دانشکده اصول الدین قم
گروه علوم قرآن و حدیث
رساله کارشناسی ارشد

موضوع

عوامل مصونیت فهم دین از نگاه قرآن و سنت

استاد راهنما

حجت الاسلام و المسلمین مهدی مهریزی

استاد مشاور

حجت الاسلام و المسلمین عبد الهادی مسعودی

نگارش

پریسا کریمی هارونی

سال تحصیلی ۱۳۸۶-۸۷

كلية اصول الدين قم
قسم علوم القرآن و الحديث
رسالة الماجستير

العنوان

اسباب صيانة فهم الدين من القرآن و السنة

الاستاذ المشرف

حجة الاسلام و المسلمين مهدي مهريزي

الستاذ المشاور

حجة الاسلام و المسلمين عبدالهادي مسعودي

اعداد

پريسا كريمى هارونى

رمضان المبارك ١٤٢٩

يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَ أَهْلَنَا الضُّرُّ وَ جِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُزْجَاةٍ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَ
تَصَدَّقْ عَلَيْنَا إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ

(يوسف / ٨٨)

تقديم به

ساحت مقدس آقا امام زمان (عج) و خانم فاطمه معصومه (س)

و به همه دين پژوهانی که در پی زلال معرفت دينند،

و قرآن را بی شائبه،

و سنت را بی پيرايه می خواهند؛

و به آنان که علاقه مندند معارف دين را بیشتر بدانند،

و بیشتر بفهمند...

اللهم تقبل منا انك انت السميع العليم .

سپاس

« من لم يشكر المنعم من المخلوقين لم يشكر عزوجل »

(عیون اخبار الرضا، ج ۱، ۷، ص ۲۷)

با گرمی داشت یاد و خاطره علامه حضرت آیه الله سید مرتضی عسکری (ره) و آرزوی علو درجات برای آن عبد، صالح و مصلح که عمر مبارکش را در پاکسازی نصوص دینی از اراجیف مکتب خلفا و اسرائیلیات و.. فهم صحیح متون دینی سپری نمودند.

و همچنین صمیمانه از زحمات تمام بزرگوارانی که مرا در تهیه این رساله یاری نمودند به ویژه: اساتید فاضل حجة الاسلام مهریزی که رهنمودهای عالمانه و ارزشمند ایشان روشنگر را هم در این پژوهش بوده و جناب آقای حجة الاسلام مسعودی که با راهنمایی ارزنده خود، مرا در آماده سازی این مجموعه یاری نموده، تشکر و قدردانی می نمایم.

همچنین از استاد محترم داور که زحمت مطالعه و نقد این رساله را، جهت رفع کاستی های آن متقبل شده اند، صمیمانه سپاسگزارم.

و از پدر و مادر بزرگوارم که در طی مراحل مختلف تحصیل، مشوقم بودند و زحمات زیادی را با متانت غیر قابل وصف تحمل نمودند و همچنین خانواده محترم آقای ذاکری مهلبات به خاطر زحمات بی شائبه آنها قدر دانی نموده و از خداوند متعال برای ایشان طول عمر همراه با عزت و سلامتی خواستارم.

چکیده

پژوهش حاضر، پیرامون عوامل مصونیت فهم دین از نگاه قرآن و روایات است، از آن جایی که جهان اسلام از آغاز تا کنون با جریان های انحرافی از قبیل ظاهرگرایی، باطن گرایی، تجربه گرایی، باطن گرایی روبرو بوده است. پاکسازی نصوص دینی و روش مند کردن فهم دین و تصحیح حرکت علمی در زمینه ی فهم معارف که هدف اصلی این پژوهش نیز همین است که در مرحله نخست عوامل و زمینه های کج فهمی را معرفی و سپس معیارها را جهت فهم صحیح دین مشخص کرده است. از این رو پژوهش در سه فصل تدوین گردیده، که فصل اول متشکل از کلیات و تعاریف کلید واژه ها، مراحل دین و مبانی موضوع می باشد و فصل دوم به زمینه های کج فهمی در هشت گفتار اشاره شده است که سعی شده راهکار هر عواملی نیز تبیین و تشریح گردد.

عوامل عبارتند از؛ بدعت، شبهه، شک و تردید، تفسیر به رأی، اسرائیلیات، خرافه، غلو و استفاده ابزاری از دین، و فصل سوم نیز عوامل مصونیت فهم دین است که قواعدی را جهت فهم صحیح محور قرار داده و آن را در تحت چنین عناوینی از جمله: جامع نگری به کل آیات و روایات، توجه به ساختار زبانی الفاظ و ترکیبات، توجه به اسباب نزول و صدور، توجه به فهم راویان و مفسران نخستین، سازگاری فهم با برخی مسلمات و به کارگیری اجتهاد در فهم نصوص بیان کرده است. این پژوهش با نگاهی جامع به آیات و روایات اسلامی و متون تفسیری، تاریخی و فقهی و سایر کتب متفرقه به توصیف، تحلیل و تبیین مطالب پرداخته است. بنابراین، جهت فهم صحیح متون دینی هم می بایست زمینه های کج فهمی را مشخص کرد و نصوص را پاکسازی نمود و هم می بایست از این معیارها در فهم صحیح استفاده کرد.

کلید واژه ها: دین، فهم دین، برداشت صحیح، کج فهمی، صیانت.

پیشگفتار

« الحمد لله الذی إلیه مصائرُ الخلق و عواقبُ الأمر ، حمداً یكونُ لحقّه قضاءً و لشکره أداءً » ؛

ستایش خداوندی را که سرانجام خلقت ، و پایان کارها به او باز می گردد ، ستایشی که حق او را ادا کند و شکر شایسته او را بر جای آورد. « نهج البلاغه ، خطبه ۱۸۲ ».

قرآن کریم و سنت نردبان عروج اند که انسان می تواند با تعلم ، تلاوت ، تدبیر و عمل به آنها ، به بام بلند ملکوت در آید و از آن جا به تماشای جلوه های اسماء ، صفات خداوند و جلوه های هستی بنشیند .

فهم قرآن و سنت و باورمندی و پایبندی به آن نیز ، دو پای مسافر این راه است که اگر در هریک خلأ بی ایجاد شود ، ممکن است به جای عروج ، به اوج آسمان ، شخصی را در حوض خاک مخلد سازد . به عبارتی دیگر؛ تا زمانی که تدبیر و تعقل لازم و معیارهای صحیح در فهم آنها صورت نگرفته خلق ها ، قرآنی نشده ، معارف دین به باورها راه نیافته ، فرهنگی و تمدن قرآنی به نحو احسن شکل نگرفته است ؛ از این رو لازمه باورمندی و ثبات دینداری فهم صحیح این می باشد . که دینداری فرد را فصلی و موقت بار نیاورد .

جهت فهم صحیح دین دو مرحله عمیق را می طلبد مرحله اول این است که عوامل و زمینه هایی را که باعث فهم ناصحیح و برداشت ها سطحی از دین می شود از جمله؛ بدعت ها ، شبهات ، غلو ها ، اسرائیلیات و ... را شناسایی و ساحت دین را لوٹ وجود آنها زدود و در مرحله دوم با نگاه و تفحص در سیره ی معصومان قواعد و قوانینی را معیار قرار داد تا بتوان برداشتی عمیق و فهم و مراد نهایی از نصوص دینی را به دست آورد و به فهم های و برداشت های حاصله اطمینان پیدا کرد .

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات و تعاریف

۲	گفتار اول : طرح تحقیق.....
۲	تبیین موضوع.....
۵	ضرورت موضوع.....
۷	فواید علمی و کاربردی.....
۷	پیشینه ی بحث.....
۸	سؤال های اصلی.....
۸	سؤال های فرعی.....
۹	فرضیه های اصلی.....
۹	روش تحقیق.....
۱۰	گفتار دوم : معنا شناسی.....
۱۰	۱- دین.....
۱۰	۱-۱- دین در لغت.....
۱۱	۲-۱- دین در اصطلاح.....
۱۲	۳-۱- دین در قرآن.....
۱۳	۴-۱- دین در روایات.....
۱۵	۲- فهم دین(دین فهمی).....
۱۵	کثرت پذیری فهم دین.....
۱۷	گفتار سوم: مراحل دین.....
۱۷	۱- نزول و صدور معارف دین.....
۱۷	۱-۱- نزول قرآن کریم.....
۲۱	۲-۱- صدور سنت.....
۲۳	۲- دریافت و نگهداری وحی و معارف دین.....
۲۵	۳- تبلیغ و نشر معارف دین.....
۲۸	۳- ۱ - نقش پیامبر ﷺ در نشر حدیث.....

۲۹	شواهد دیگری نیز وجود دارد که مجال پرداختن به آن نیست.
۲۹	۲-۳- نشر حدیث توسط صحابه و اهل بیت
۳۲	۴- فهم دین (دین فهمی):
۳۳	دو نوع برخورد نسبت به معارف دین
۳۵	۴-۱- مصداق بارز بد فهمی
۴۱	۴-۲- مصداق بارز فهم دین
۴۳	۵- دینداری
۴۴	۵-۱- مفهوم دینداری

فصل دوم: زمینه های کج فهمی و بد فهمی در نصوص دینی

۵۱	مقدمه
۵۲	گفتار اول: بدعت
۵۲	۱- مفهوم لغوی و اصطلاحی بدعت
۵۳	۲- جایگاه بدعت در آیات و روایات
۵۶	۳- عوامل پیدایش بدعت
۵۶	۳-۱- فاصله گرفتن از قرآن و سنت
۵۸	۳-۲- جهالت
۶۰	۳-۳- نگاههای غیر محققانه در دین
۶۱	۳-۴- سؤالات بی جا و غیر ضروری
۶۲	۴- راههای پیشگیری از ترویج بدعت
۶۳	۴-۱- مبارزه نظری
۶۶	۴-۲- مبارزه عملی
۷۰	گفتار دوم: شبهه در دین
۷۰	۱- مفهوم لغوی و اصطلاحی شبهه
۷۱	۲- بارزترین پیامد شبهه
۷۲	۳- عوامل ایجاد شبهه
۷۳	۳-۲- جهل و نادانی
۷۴	۳-۳- فتنه
۷۸	۴- تلاش برای پاسخگویی به شبهات

گفتار سوم : شک و تردید.....	۸۱
۱- تحلیل ماهیت شک و تردید	۸۱
۲- پیامدهای توقف در شک و تردید	۸۵
۱-۲- سستی و آسیب پذیری	۸۵
۲-۲- انحطاط و از خود بیگانگی	۸۶
۳- درمان شک و تردید	۸۶
۱-۳- دفع شک با منطق و برهان.....	۸۷
۲-۳- برون ریزی در قالب سؤال.....	۸۸
۳-۳- فراخوانی به تحقیق و اندیشه.....	۸۹
گفتار چهارم: تفسیر به رأی.....	۹۱
۱- تبیین مفهوم لغوی و اصطلاحی آن.....	۹۱
۲- اقسام تفسیر به رأی.....	۹۲
۳- تاثیر تفسیر به رأی بر فهم دین	۹۵
۳- موضع پیامبر ﷺ و ائمه <small>علیهم السلام</small> در قبال تفسیر به رأی	۹۷
گفتار پنجم: ورود اسرائیلیات به دین.....	۱۰۰
۱- تبیین مفهوم و تاریخچه ی آن.....	۱۰۰
۲- عوامل گسترش اسرائیلیات.....	۱۰۳
۱-۲- ارتباط مسلمانان با اهل کتاب و میراث علمی آنان.....	۱۰۳
۲-۲- وجوه اشتراک متون دینی یهود با قرآن مجید.....	۱۰۵
۳-۲- کینه توزی یهود نسبت به اسلام.....	۱۰۵
۴-۲- ممنوعیت نقل و نگارش حدیث	۱۰۶
۵-۲- افراط محدثان و مفسران در اعتماد و پذیرش هرگونه روایات.....	۱۰۷
۳- موضع قرآن و ائمه <small>علیهم السلام</small> در قبال اسرائیلیات.....	۱۰۷
گفتار ششم : ورود خرافه به دین	۱۱۰
۱- تبیین مفهوم خرافه و ذکر نمونه ها.....	۱۱۰
۲- عوامل پیدایش خرافات	۱۱۱
۱-۲- خوف و رجا	۱۱۱
۲-۲- جهل و نادانی.....	۱۱۲
۳-۲- روحیه کنجکاوی.....	۱۱۲
۴-۲- تقلید	۱۱۲

۱۱۳	۳- مبارزه اسلام با خرافات
۱۱۷	گفتار هفتم: غلو در دین
۱۱۷	۱- تبیین مفهوم لغوی و اصطلاحی غلو
۱۱۷	۲- جایگاه غلو در آیات و روایات
۱۱۹	۳- سابقه ی تاریخی غلو
۱۲۰	۴- اقسام غلو
۱۲۰	تعریف گونه های غلو
۱۲۰	۴-۱ - غلو الحادی (غلو در ذات)
۱۲۱	۴-۲ - مفوضه
۱۲۲	۴-۳ - غلو در فضائل
۱۲۲	۵- عوامل پیدایش غلو
۱۲۲	۵-۱ - علل روانی
۱۲۴	۵-۲ - علل اجتماعی
۱۲۴	۵-۳ - علل سیاسی
۱۲۶	۵-۴ - علل دینی
۱۲۶	۵- نحوه مبارزه ائمه <small>علیهم السلام</small> با غالیان
۱۲۷	۵-۱ - معرفی غالیان و هشدار به شیعیان
۱۲۷	۵-۲ - تکذیب عقاید غالیان و تبیین معیار
۱۲۹	۵-۳ - تکفیر و نفرین صریح
۱۳۱	گفتار هشتم: استفاده ابزاری از دین
۱۳۱	۱- اشکال مختلف استفاده ابزاری از دین
۱۳۱	۱-۱- دین در خدمت منافع دنیوی
۱۳۳	۱-۲- دین در خدمت قدرت
۱۳۵	۱-۳- دین در خدمت مطامع

فصل سوم: عوامل مصونیت فهم دین

۱۳۸	مقدمه
۱۳۹	گفتار اول: جامع نگری نسبت به آیات و روایات
۱۴۱	۱- قرآن محوری و جامع نگری در قرآن

۱۴۱	۱-۱- پیشینه ی تفسیر قرآن به قرآن.....
۱۴۶	۲-۱- دو نظریه اندیشمندان اخیر پیرامون تفسیر قرآن به قرآن.....
۱۴۸	۳-۱- ادله کاربرد روش تفسیر قرآن به قرآن.....
۱۵۰	۴-۱- ارجاع فهم به محکمت قرآن.....
۱۵۲	۵-۱- گستره ی متشابهات.....
۱۵۴	۶-۱- محکم و متشابه در روایات.....
۱۵۴	۷-۱- ارائه راهکار.....
۱۵۶	۲- جامع نگری روایات.....
۱۵۷	۱-۲- مراحل جامع نگری روایات.....
۱۵۹	۲-۲- ادله ی جامع نگری به روایات.....
۱۶۱	۳-۲- فواید بازایی خانواده حدیث.....
۱۷۱	گفتار دوم : توجه به اسباب نزول و صدور.....
۱۷۱	۱- اسباب نزول.....
۱۷۶	۲- اسباب صدور حدیث.....
۱۷۹	گفتار سوم : توجه به ساختار زبانی واژه ها و ترکیبات.....
۱۷۹	۱- توجه به ساختار زبانی واژه ها.....
۱۷۹	۱-۱- تبیین واژه ها و مفردات.....
۱۸۰	۲-۱- توجه به بن و ریشه ی واژه ها.....
۱۸۱	۳-۱- به دست آوردن معانی واژه ها با توجه به فرهنگ نزول و صدور.....
۱۸۲	۴-۱- بررسی وجوه معنایی.....
۱۸۳	۵-۱- توجه به اصطلاحات خاص نصوص.....
۱۸۴	۶-۱- توجه به گوهر معنایی.....
۱۸۴	۲- فهم ترکیبات و جملات.....
۱۸۶	۳- سیاق.....
۱۸۸	انواع سیاق.....
۱۹۲	گفتار چهارم : توجه به آراء راویان و مفسران نخستین.....
۱۹۲	۱- آراء صحابه و تابعین.....
۱۹۵	۲- آراء مفسران و حدیث پژوهان.....
۱۹۸	گفتار پنجم : هماهنگی (سازگاری) فهم با برخی از امور قطعی.....
۱۹۸	۱- سازگاری با مقتضیات عقلی.....

۲۰۰	۲- سازگاری با تاریخ قطعی
۲۰۲	۳- سازگاری با علم قطعی
۲۰۴	گفتار ششم : به کارگیری اجتهاد و تعقل در فهم متون دینی
۲۰۴	تعریف و پیشینه
۲۰۹	دیدگاه‌های مختلف پیرامون اجتهاد در نصّ
۲۱۱	بررسی نمونه ها
۲۱۴	نتیجه گیری
۲۱۶	منابع و مأخذ

فصل اول

کلیات و تعاریف

گفتار اول : طرح تحقیق

تبیین موضوع

دین مبین اسلام متشکل از قرآن کریم و سنت معصومان علیهم السلام است، و پیامبر به عنوان بزرگترین مبلغ دین اسلام در تمام مراحل دین در مقام دریافت وحی، ابلاغ، نشر معارف آن و فهماندن آن به افراد مصون از خطا و اشتباه بوده اند. چنانچه خداوند متعال می فرماید :

«وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ»^۱

او به رأی خویش چیزی به نام قرآن برای شما نمی خواند، آن نیست مگر وحیی که از جانب خدا به او می رسد.

وهمچنین ائمه علیهم السلام نیز در مقام صدور معارف دین و تبلیغ و نشر معارف آن کار خود را بر نحو شایسته انجام می دادند و این معارف نیز به صورت نوعی وحی الهامی به آنها الهام می شد و مصون از هرگونه خطا است، اما در طول تاریخ به وضوح مشاهده می گردد که دین از سوی متدینان و مؤمنان به دین برداشت ها و فهم هایی متفاوت از نصوص دینی صورت گرفته است، البته اصل تفاوت در برداشت، امر مذمومی نیست؛ چرا که پیامبر در حدیث گرانقدر خود بیان فرموده اند :

رب حامل فقهه الی من هو افقه فیه^۲

۱- نجم، آیات ۳ - ۴

۲- کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، ج ۱، ص ۴۰۳؛

چه بسا کسی که حامل فقه است؛ اما آن را به کسی که از خودش فقیه تر است عرضه می کند. و بر این امر صحنه گذاشته اند، لکن این فهم ها در طول یکدیگر قرار می گیرند نه در عرض هم، به عبارتی دیگر این فهم می بایست با هم همساز بوده نه اینکه با هم متناقض و ناهمساز باشند. مهم تر اینکه گاه این فهم ها و برداشت های متفاوت از حوزه و کادر عمومی دین، خارج و با اصول، قواعد و اهداف آن ناسازگار است و گاه مطابق با اصول، قواعد و کادر دینی است.

بنابراین، چه باید کرد تا این فهم ها با کادر عمومی دین و با اصول و قواعد آن سازگار باشد؟ در این پژوهش سعی بر این است که جهت مصونیت فهم دین ابتدا عوامل و زمینه های کج فهمی را جهت مصونیت فهم دین که فهمی صحیح و عمیق و دین پژوهی جامع و صواب و فهم بر پایه اصول و قواعد است را معرفی و مورد بررسی قرار داد و سپس اصول و معیارهای فهم صحیح را بیان نموده تا مشخص گردد که هر نوع برداشت و دریافتی از دین و معارف آن نمی تواند صحیح و صواب باشد و برخی از دریافت ها و مفاهیم از کادر و اصول و قواعد دین خارج شده است.

در دین اسلام بر نحوه دین شناسی و دین پژوهی تأکید بسیار شده و حتی در روایات زیادی موجود است که به عرضه داشتن مسائل، معارف و باورهای دینی را به آگاهان و صاحب نظران توجه می دهد. تا به تصحیح مفاهیم دینی آنان پرداخته شود. چنانچه امام صادق (ع) می فرماید :

«لا یصلح المؤمن (او لا یکمل المرء المسلم) الا... التفقه فی الدین»؛

یک مومن هرگز به شایستگی نخواهد رسید مگر آنکه دین و مسائل آن را خوب تفهم کند. این رساله متشکل از سه فصل می باشد که فصل اول به کلیات و تعاریف موضوع پرداخته شده است در این فصل، گفتار اول به مقدمه، تبیین موضوع، اهداف، پیشینه، فرضیات و... اختصاص یافته و گفتار دوم به معنا شناسی کلید واژه های مهم بحث از جمله دین در لغت و آیات روایات و دین در اصطلاح اندیشمندان اسلامی و غربی و فهم دین مورد بررسی قرار گرفته است.

و به مراحل دین و مصونیت دین از خطا از طرف خداوند در سه مرحله ی اول آن اشاره شده و به دو مرحله ی آخر آن یعنی فهم دین و دینداری نیز در صیانت آن از طرف فرد باید مورد توجه قرار گیرد.

فصل دوم این پژوهش زمینه های انحراف و کج فهمی در دین و علل شکل گیری آنها را تبیین و تشریح و تا حد امکان به درمان و راهکارهایی جهت رفع کج فهمی ها و فهم های ناصحیح اشاره شده، مشتمل بر هشت گفتار است و زمینه ها و عوامل را تحت عناوینی چون بدعت در دین، شبهه در دین، شک و تردید، تفسیر به رأی، ورود اسرائیلیات در دین، ورود خرافه در دین، غلو در دین و استفاده ابزاری از دین معرفی کرده است.

فصل سوم نیز به عوامل مصونیت فهم دین تحت عنوان چند قاعده اساسی از جمله قرآن محوری، جامع نگری به کل آیات و روایات، توجه به اسباب نزول و صدور، توجه به ساختار زبانی الفاظ و ترکیبات، رجوع به آراء راویان و مفسران پیشین، سازگاری فهم با برخی از امور قطعی و نقش اجتهاد در فهم معارف دین در هفت گفتار تبیین و تحلیل شده است.

بعد از ذکر این مطالب نکاتی چند در این مقدمه ضروری به نظر می رسد، از جمله :

- ترجمه آیات، همه از استاد «سید محمد رضا صفوی» براساس ترجمه المیزان بیان شده است.

- در توضیح مطالب سعی شده تا حدودی از آوردن آیات و روایات به طور زیاد خوداری و به اندازه لزوم ذکر شود.

- سعی شده است که تمام منابع از جمله منابع روایی و تفسیری از یک چاپ استفاده شود.

- هر فصل نیز دارای مقدمه ای جداگانه می باشد و بعد از تبیین هرگفتار یا مطلبی سعی گردیده یک نتیجه گیری کلی ارائه گردد.

- از کتب متفرقه نیز صرفاً جهت توضیح و تبیین بیشتر بحث بعد از ارائه منابع دست اولی و مهم استفاده گردیده است.

ضرورت موضوع

از آن جا که دین با حقیقت انسان و وجوه مختلف زندگی آدمی سروکار دارد کشف زمینه ها و عوامل کج فهمی و بد فهمی آن و برداشت های ناصحیح از آن و پرداختن به عوامل صیانت آن از پرداختن به بهداشت تن و روان کم اهمیت تر نیست؛ چرا که بحران های ناشی از بد فهمی و کج فهمی دین بسیار عمیق و گسترده است و می تواند به بحران های فکری و روحی و فرهنگی و اعتقادی و حتی تبدیل به بی هویتی انسان ها بینجامد. عدم درک صحیح از دین و برداشت های ناقص توده مردم از دین در درجه اول به قشریگری و نگاه سطحی افراد به معارف دین و در پی آن منجر به، به کار نبستن فرامین الهی و عدم تعالی فرد می گردد چنانچه در سخنان گهربار علی (ع) چنین وارد شده است :

«المصيبة بالدين اعظم المصائب»^۱ دغدغه ی عدم آسیب به دین و فهم صحیح آن در گفتار تمام پیشوایان به چشم می خورد از جمله وصیت حضرت ابراهیم علیه السلام و حضرت یعقوب علیه السلام در لحظات واپسین عمر به فرزندانشان وصیت کردند:

«وَوَصَّىٰ بِهَا إِبْرَاهِيمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ يَا بَنِيَّ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ لَكُمُ الدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُمْ مُسْلِمُونَ»^۲؛ فرزندان خود را به این آیین وصیت کردند و (گفتند) خداوند این آئین پاک را برای شما برگزیده است و شما جزء به دین اسلام نمیرید.

در آیه ی بعد می فرماید :

«... إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِن بَعْدِي قَالُوا نَعْبُدُ إِلَهَكَ وَإِلَهَ آبَائِكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِلَهًا وَاحِدًا»؛ هنگامیکه مرگ یعقوب در رسید حاضر بودید؟ آنگاه که به پسرانش گفت: پس از من چه چیزی را خواهید پرستید؟ گفتند: خدای پدرانت ابراهیم و اسحاق را که خدای یگانه است می پرستیم و ما تسلیم و فرمانبردار او هستیم.

۱- آمدی، تصنیف غررالحکم و درر الکلم، ج ۱، ص ۳۱۴؛ مصیبت و آسیب به دین بزرگترین مصیبت هاست.

۲- بقره، آیات، ۱۳۲-۱۳۳

وصایای همه ی پیامبران و به ویژه پیامبر اسلام ﷺ و ائمه علیهم السلام به فرزندان و یارانسان، مانند وصایای امام علی به امام حسن علیه السلام و حسین علیه السلام و کمیل بن زیاد^۲ و مبارزه با بدعت، اسرائیلیات، خرافه ها، تفسیر به رأیها، و غلو و... و در نهایت تلاش آنان جهت پالایش معارف دین ذکر کرد. در ابتدا ائمه علیهم السلام عوامل کج فهمی را برای مردم معرفی و بعد راه مبارزه و اصلاح مفاهیم دینی را تبیین کردند.

و توصیه های امام باقر علیه السلام به جابر بن یزید جعفی^۴ همه حاکی از این است که باید مصونیت دین را بر هر امر دنیوی و مادی مقدم داشت.

ائمه علیهم السلام همیشه به خاطر سلامت دینشان، خداوند را سپاس می گفتند: امام صادق علیه السلام هر گاه که با بلا و مصیبتی روبرو می شوند، می فرمودند:

«الحمد لله الذی لم يجعل مصیبتی فی دینی.»^۵؛ سپاس خداوندی را که مصیبت مرا در دینم قرار نداد او به دینم آسیبی وارد نساخت.

و از سویی دیگر ائمه علیهم السلام نیز روش درست فهم دین و چگونگی استنباط از آیات و معارف دین را به مسلمانان آموختند و عملاً به مراجعان خود تفسیر قرآن را در آیات کلیدی آموزش دادند. و در برخی موارد به تصحیح بدفهمی ها پرداختند. شناسایی زمینه های بدفهمی کشف قواعد و معیارهای فهم دین و پاکسازی نصوص دین به قدری مهم است که عدم معرفت و آشنایی با آنها باعث تشکیل فرقه ها در دین اسلام گردید.

۱- فیض الاسلام، نهج البلاغه، نامه ۳۱.

۲- حرانی، همان، ص ۱۶۹

۳- همان، ص ۱۶۹

۴- همان، ص ۲۸۴

۵- مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، ج ۷۸، ص ۲۶۱

۶- ر. ک؛ صدوق، محمد بن علی، معانی الاخبار، ص ۱۲، ۱۴، ۴۵، ۶۴، ۶۷، ...